

SUZAŠTITNIK SPLITA SV. ARNIR U KULTURNOJ BAŠTINI

UDK: 7-722.51Sv. Arnir(497.583Split)“1175/1180“

Primljeno: 3. lipnja 2019.

Izvorni znanstveni rad

dr. sc. MARKO DRAGIĆ

Sveučilište u Splitu

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Poljička cesta 35

mdragic@ffst.hr

Sveti Rainerius (Rajnerije), u Hrvata poznat kao sv. Arnir (Romagna, oko 1100. † Dubrava, 4. kolovoza 1180.), bio je splitski nadbiskup od 1175. do 1180. godine. Pokazao se kao vješt diplomat. Papa Aleksandar III. u pratnji sv. Arnira 24. ožujka 1177. godine došao je u Veneciju i sklopio primirje s rimsko-njemačkim carem Fridrikom I. Barbarosom. Posjetio je bizantskoga cara Emanuela Komnena. Neustrašivo je vodio nadbiskupiju suprotstavljajući se feudalcima, bogatašima, vlastodršcima, pohlepnima koji su iskorištavali siromaha želeći uništiti i samu Crkvu. Uzaludno je sudskim putem i uz pomoć cara Emanuela Komnena pokušao riješiti spor oko crkvenoga imanja na Mosoru. Stoga je sa svojom pratnjom 4. kolovoza 1180. godine otišao na Mosor kako bi osobno riješio spor s plemenom Nikole Kačića iz Omiša. Kmetovi Nikole Kačića, Reljići kamenovali su ga u poljičkom selu Dubravi, a na mjestu gdje je klečeći molio Svevišnjega da oprosti njegovim ubojicama, ostali su tragovi njegovih koljena i počela je izvirati voda za koju narod vjeruje da je čudotvorna. Na tome mjestu sagrađena je crkva, a ispred glavnoga oltara iz kamena neprestano izvire čudotvorna voda. Suzaštitnik je Splita i Splitsko-makarske nadbiskupije.

Ključne riječi: splitsko-makarski nadbiskup, mučeništvo, čudotvorna voda, štovanje sv. Arnira

Domovina je, dakle, baština te, istodobno, naslijeđena situacija koja proizlazi iz te baštine, ali i ono što se odnosi na zemlju, teritorij. No još više pojam domovine uključuje vrijednosti i duhovne sadržaje koji čine kulturu određene nacije. (...) U samom pojmu domovine sadržana je duboka veza između duhovnoga i materijalnog vida, između kulture i teritorija.

Sv. Ivan Pavao II.

UVOD

Sveti Arnir je 1175. godine od pape Aleksandra III. dobio palij i došao u Split na čelo Splitsko-makarske nadbiskupije. Crkvu je brižno, mudro i neustrajivo vodio. Bio je prijatelj pape Aleksandra III. Pokazao se kao vješt diplomat pa je posjetio bizantskoga cara Emanuela Komnena. Papa Aleksandar III. 1160. izopćio je rimsko-njemačkoga cara Fridrika I. Barbarosu. U pratnji sv. Arnira 24. ožujka 1177. godine papa je došao u Veneciju i sklopio primirje s Barbarosom. Godine 1177. apostolski legat Rajmund sazvao je provincijalni crkveni sabor u Splitu na kojem se trebalo srediti stanje u Crkvi. U ožujku 1179. godine sudjelovao je na Trećem Lateranskom saboru koji je sazvao papa Aleksandar III.

Nakon neuspješnih pokušaja da sudski i uz pomoć cara Emanuela riješi spor oko zemljišta na Mosoru koje je prisvojio Nikola Kačić iz Omiša, Arnir je 4. kolovoza 1180. godine krenuo na Mosor. Kačićevi kmetovi Reljići kamenovali su ga. Na mjestu gdje je izdahnuo Arnir iz kamena je provrla voda za koju narod tvrdi da je čudotvorna. Na tom je mjestu sagrađena crkva koja je posvećena sv. Arniru. Potomstvo Nikole Kačića zadesile su razne tragedije i potpuno su iščezli. Crkvi sv. Arnira u Dubravi narod hodočasti na svečev blagdan 4. kolovoza. Pojedine osobe hodočaste i drugim danima kroz godinu tražeći utjehu u tjelesnoj i duhovnoj boli. Sveti Arnir kroz stoljeća spominjao se i u obredu biranja Velikoga poljičkog kneza.

Najstarije podatke o životu sv. Arnira navodi Toma Arhiđakon u svom djelu *Historia Salonitana*. Ponajviše, temeljem toga djela, o sv. Arniru pisali su: D. Farlati, T. Smičiklas, L. Katić, I. Pivčević, I. Ostojić, E. Peričić, S. Kovačić, N. Klaić, M. Matijević Sokol, M. Kuvačić, I. Armanda. Neki od tih autora veličali su sv. Arnira, a drugi ga osporavali.¹ Sveti Rainerius (Rajnerije) u hrvatskoj tradiciji poznat je kao sv. Arnir. Sukladno tomu, u radu se koristi ime Arnir.

1 Vidi: Ivan Armanda: *Splitski nadbiskup u povijesnim vrelima i literaturi*. Kulturna baština 38, Split 2012., 7-27.

U radu se koriste izvorni terenski zapisi koji se ovdje prvi put objavljuju. Pored terensko-istraživačkoga rada, koriste se i deskriptivna, komparativna i generička metoda.

ŽIVOT

Sveti Rainerius (Rajnerije), u Hrvata poznat kao sv. Arnir, rođen je oko 1100. godine² u uglednoj obitelji u Romagni u Italiji. Monah je bio u samostanu Kamalduensa u Fonte Avellano kraj Frontone.³

Oko 1175. godine umro je splitski nadbiskup Girard. Tada je splitska Crkva odlučila da ne izaberu nikoga nego da u rimsku kuriju pošalju izaslanike – svećenika Jonija „velikoga sakreštana“ i još jednoga uglednoga svećenika. Papi Aleksandru III.⁴ izložili su svoje želje.⁵

U Calliju (današnji grad Cagli u Markiji) Arnir je bio biskup dvadesetak godina. Vladao je velikim razumom i svetošću. Dio svećenstva nije mogao podnijeti njegove kreposti te su se pobunili i pošli u Rim ogovarati Arnira. Papa je poznajući Arnirove krjeposti⁶ odlučio Raineriusa poslati u Split na mjesto biskupa i tako prekinuti prijepore u Calliju. Međutim, tada su se svećenici Callija ražalošćeni vratili u svoj grad jer su izgubili svoga biskupa.⁷

Dobivši od pape palij, Arnir je sa splitskim glasnicima krenuo prema Splitu. Imao je dosta novca, srebrnih posuda i skupu biskupsku odjeću. Kad su došli do Ravenne, bojeći se gusara na moru, biskup je poneseno blago stavio u sanduk i povjerio na čuvanje u samostanu sv. Marije u ravenškoj luci. Zapovjedio je da se blago nikome ne smije dati osim jednom službeniku kojega je pokazao. Brodom su nastavili put prema Splitu.⁸

2 Kao godine rođenja navode se i oko 1100., 1105. i 1110.

3 Anđelko Badurina (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Zagreb 1990., 131.

4 Aleksandar III. rođen je 1110. u Sieni. Bio je papa od 1159. do 1181. godine. Umro je u mjestu Civita Castellana 30. kolovoza 1181. godine.

5 Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 109.

6 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.): *Štenje I. Počimlje život svetoga Arnira arcibiskupa splitskoga i mučenika Isukarstova. Legende i kronike*. Split 1977., 136. (Štenja u monografiji *Legende i kronike* navode se prema rukopisu u arhivu Crkvinarstva stolne crkve u Splitu.)

7 Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 109.

8 Isto.

SPLITSKO-MAKARSKI NADBISKUP

U Splitu je biskupa Arnira dočekalo svećenstvo i mnoštvo puka. Kao splitski nadbiskup od 1175. godine Crkvu je vodio veoma razborito, ispravljao je ponašanje svećenstva, narod je poučavao primjerima koji donose spasenje te je brižno povećavao imutak Crkve.⁹

Arnira je dočekao problem s hvarskim biskupom Martinom koji je bio star, razbolio se i ponašao neumno. Stoga su Hvarani došli u Split i za biskupa izabrali Lukara, sina Dujma Čikle. Nadbiskup Arnir Lukara je posvetio.

Papa Aleksandar III. dana 10. ožujka 1177. godine posjetio je Vis. Nadbiskup Arnir dočekao ga je s mnoštvom lađa i brojnom pratnjom koju su činili ugledni Splićani i svećenici. Arnir je pred papu došao s mnogo hrane i darova, uzaludno ga pokušavajući nagovoriti da dođe u Split. Papa je žurio u Mletke kako bi se dogovorio s rimsko-njemačkim carem Fridrikom I.¹⁰ Zajedno s Arnirom papa je otplovio u Zadar kamo je stigao 13. ožujka.¹¹ U Zadru je razvlašteni biskup Martin ozdravio i sve ispričovijedao papi koji ga je vratio na mjesto biskupa umjesto Lukara.¹² Papa je u Veneciju u pratnji nadbiskupa Arnira stigao 24. ožujka.¹³ Tada je papa Aleksandar III. sklopio mir s Fridrikom I. Barbarosom.¹⁴

U vrijeme pape Aleksandra III. cijela je Dalmacija i najveći dio Hrvatske bio podložan bizantskom caru Emanuelu I. Komnenu¹⁵ koji je bio milostiv prema svojim podanicima, nije nametao poreze, a bogatstvo je dijelio. Svima koji su mu dolazili iskazivao je čast i plaćao mu troškove putovanja. Kad je primio popis stanovništva u Splitu, svima je slao plaće, a novorođenčad je darivao jednim

9 Isto.

10 Fridrik I. zvani Barbarosa (prema tal. barba – brada, rossa – crvenkast) jedan je od najpoznatijih srednjovjekovnih vladara. Rođen je u Waiblingenu ili Weingartenu kod Ravensburga oko 1122. godine. Poginuo je 10. lipnja 1190. godine na rijeci Saleph u Turskoj. Rimsko-njemački kralj bio je od 1152. godine, a rimsko-njemački car od 1155. do 1190. godine. Papa Aleksandar III. izopćio je cara Fridrika I. Barbarosu 1160. godine. Car Fridrik I. Barbarosa papu je priznao 1176. godine.

11 Spominje se i da je papa Aleksandar III. posjetio i Palagružu i Rab.

12 Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 111.

13 Usp. Isto, 111.

14 Vidi bilješku 9. u: Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 111.

15 Emanuel I. (Manuel I.) Komnen (? , 1118. † Carigrad, 24. rujna 1180.) bio je moćan i sposoban državnik i vojskovođa. Vladao je od 1143. do 1180. godine. Osvojio je Rašku, napao Ugarsku i zavladao Dalmacijom, većim dijelom ostatka Hrvatske i Bosnom.

zlatnikom. Svoje vojne zapovjednike s ratnom opremom i velikom količinom novca za troškove slao je u Split. Splitski su zamolili nadbiskupa Arnira da ode i pokloni se Emanuelu. Arnir je to sa zadovoljstvom prihvatio i s nekolicinom velikaša krenuo u Carigrad u drugoj polovici 1175. ili u prvoj polovici 1176. godine. Car ih je s velikom čašću primio i ugostio nekoliko dana. Kad su krenuli natrag u Split, car je nadbiskupa darovao najskupocenijim darovima.¹⁶

U Splitu se pripovijeda da je Arnir „bia redovnik prvo, a onda je posta biskup. Zna je papu Aleksandra III. i s njim je iša u Veneciju i sudjelovao na Lateranskom saboru kasnije. Bia je iša u Carigrad kako bi se borio za Split i njegove interese i nešto za Crkvu isto“.¹⁷

Godine 1177. apostolski legat Rajmund sazvaio je provincijalni crkveni sabor u Splitu na koji su pozvani svi metropoliti i biskupi. Arnir je sudjelovao na Trećem Lateranskom saboru koji je sazvaio papa Aleksandar III. u ožujku 1179. godine.¹⁸

MUČENIŠTVO

Arnir je postojano i neustrašivo vodio svoju biskupiju. Uzaludno je preko sudišta pokušavao riješiti spor s plemenom Kačića oko zemljišta u župi sv. Luke u Dubravi u Poljicima. Car Emanuel Komnen pismom iz ožujka 1180. godine obvezao je svoga namjesnika Rogerija da prisili one koji su prisvojili crkvenu zemlju na Mosoru da je vrate splitskoj Crkvi. Ni ta odluka nije poštovana pa je Arnir 4. kolovoza 1180. otišao na Mosor želeći riješiti taj spor i otetu zemljište vratiti Crkvi.¹⁹

Dok je Arnir s pratnjom označavao crkvenu zemlju, suprotstavio mu se Nikola Kačić koji nije htio prihvatiti Arnirove pravedne zahtjeve, nego ga je

16 Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 113.

17 Student kroatistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, Ilija Teklić zapisao je u Splitu 2018. godine.

18 Na tom saboru sudjelovala su 302 biskupa. Sabor je zasjedao 5., 14. i 19. ožujka. Jedan od ciljeva Sabora bio je da se donesu odluke u vezi s protupapom. Na tom je Saboru odlučeno da je za izbor pape potrebna dvotrećinska većina kardinala. Također je donesena odluka da se ekskomuniciraju katari i njihovi zaštitnici.

19 Usp. Vlč. Vladimir Trkljić: *I to je moguće! Ubili svoga nadbiskupa, a sada ga slave kao mučenika i zagovornika u nevoljama*. 29. kolovoza 2017. <https://www.dnevno.hr/vjera/svjedocanstva/i-to-je-moguće-ubili-svog-nadbiskupa-a-sada-ga-slave-kao-mucenika-i-zagovornika-u-nevoljama-1056435/> (pristupljeno 4. listopada 2018.).

počeo psovati i najtežim uvredama vrijeđati te je svoje kmetove Reljiće, koji su obrađivali tu crkvenu zemlju, nagovorio da kamenuju biskupa. To se dogodilo u Postinju.²⁰ Arnir je kleknuo i molio Boga da oprostí njegovim ubojicama. Međutim, ubojice to nije odvrátilo nego su ga nastavili kamenovati i navalili su gomilu kamenja pod kojom su ga mrtva zakopali.²¹ Na kamenu na kojem je klećao biskup ostala su utisnuta njegova koljena.²² Taj kamen su redovnici sv. Benedikta donijeli u Split i postavili ga „polak oltara svetoga mučenika“.²³ Jerolim Kavanjin u svom spjevu navodi stihove:

*Arnira koludrice*²⁴
Koga Kačić kuća kleta
Kamenova u Poljice,
Tu je i bovan, gdi s koljeni
*Pavši, obiljeg upri u stieni.*²⁵

Nadbiskupova pratnja vratila se u Split kazavši što se dogodilo s Arnirom. Splićani su se, preplašeni iznenadnom viješću, naoružali i jedni morem, drugi kopnom, odmah otišli do mjesta ubojstva. Kad su došli do mjesta zločina, ubojice su se odmah povukle. Splićani su ispod gomile kamenja na Mutograsu²⁶ plaćući uzeli mrtvo nadbiskupovo tijelo i donijeli ga u brod te ga s velikom tugom i žalošću donijeli u Split.²⁷

Mnoštvo svećenika, plemstva i puka dočekalo je mrtvo tijelo svoga biskupa. Obukli su ga u biskupsku odjeću i u procesiji krenuli ukopati tijelo biskupovo u Stolnu crkvu. Kada je procesija došla pred vrata grada, blizu crkve sv. Benedikta, vrata su se sama zatvorila i nije bilo moguće ući u grad. To je bio znak da Arnir želi da se ukopa u crkvi sv. Benedikta. Od tada je samostan prozvan samostanom svetoga Arnira.²⁸

20 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.) *nav. dj.* 130.

21 Isto, 139.

22 Zoran Ladić: *O nekim hagiografskim motivima u „Životopisu splitskog biskupa sv. Arnira“*. *Croatica Christiana periodica* 21 (40), Zagreb 1997., 16. (13-17).

23 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.) *nav. dj.* 139.

24 Koludrica – redovnica, monahinja.

25 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.) *nav. dj.* 127.

26 Mutogras – prema romanizmu monte grasso = Debelo brdo.

27 Usp. Toma Arhidakon: *Kronika*. Split 1977., 68.

28 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.) *nav. dj.* (Štenje II.), 140.

Poslije Arnirove smrti Splićani su od njegova službenika tražili da ode u Ravennu i u splitsku Crkvu donese nadbiskupov polog. Službenik je zajedno sa svećenikom Radom Marulinom brodom otplovio u Ravennu i preuzeo sanduk u kojem je Arnir ostavio blago. To blago donijeli su u Split i dio podijelili crkvama, a preostalo je zajednica podijelila po svom nahodanju.²⁹

Sv. Arnir u crkvi sv. Benedikta počivao je do 1810. godine kada je s velikom čašću i poštenjem prenesen u Prvostolnu crkvu „i postavljen od strane od poludneva na oltar svetog Jozipa, gdi pokazuje po njemu Gospodin mnoga čudesa i zlamenja, navlastito ozdravljenje od smanosti i onih koi od zalih duhov jesu obnevoljieni“.³⁰

Papa Aleksandar VIII. godine 1690. odobrio je njegov oficij i imenovao ga suzaštitnikom Splitske nadbiskupije. Blagdan sv. Arnira slavi se 4. i 11. kolovoza.³¹ Atribut mu je kamenje,³² a u ikonografiji se prikazuje kako kleči dok ga kamenuju.³³

Sveti Arnir suzaštitnik je Splita i Splitsko-makarske nadbiskupije. Zaštitnik je od zloduha, opsjednuća i kožnih bolesti.

SUDBINA ARNIROVIH UBOJICA

Toma Arhiđakon ubojice naziva tamnjacima koje je obuzela đavolska srdžba. Splićani su odmah proveli istragu. Ubojice sv. Arnira na različite načine svršile su ovozemaljski život. Neki su odmah obješeni na vješalima, druge je umorila glad, treće kao i njihovo potomstvo, pokosila je kuga, neke je posjekao mač, a neki su se utopili.³⁴

PUSTI KATIĆI

O mučeništvu sv. Arnira u Žrnovnici kod Splita živa je predaja po kojoj su Arnira ubili Kačići koji su kasnije promijenili prezime u Katić. Njih je zadesila strašna kazna. Goleme stijene noću su u zemljotresu zatrpale njihovo nekad

29 Toma Arhiđakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 115.

30 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.) *nav. dj.* (Štenje II.), 140.

31 Anđelko Badurina (ur.) *nav. dj.*, 132.

32 Kamenje u kršćanstvu simbolizira postojanost. Oznaka je sv. Stjepana Prvomučenika koji je umoren kamenovanjem. Sv. Jeronim se često prikazuje kako se kamenom udara u prsa dok je u molitvi. Anđelko Badurina (ur.) *nav. dj.*, 317.

33 Anđelko Badurina (ur.) *nav. dj.*, 132.

34 Usp. Zoran Ladić, *nav. dj.*, 16 (13-17).

bogato selo i sve imanje. Otada se to selo zove Pusti Katići: „Na obroncima Mosora, iznad današnjeg mjesta Žrnovnice, poglede mami visoka, okomito strma litica. Takve litice nazivaju se grede. Podno grede, gromile su kamenja. To mjesto mještani nazivaju Pusti Katići. Predaja govori da je na tom mjestu bilo malo seoce, točnije zaseok, čije su stanovnike svi susjedi smatrali velikim sretnicima. Njihova sreća bilo je njihovo seoce smješteno podno sunčane litice, zaklonjeno od vjetra i nevremena, ispred koje su se prostirali krasni vrtovi, a u zaleđu na obroncima Mosora, prostrani pašnjaci po kojima je paslo njihovo blago. Njihova sreća bila je i voda što je izvirala pod gredom u blizini sela, na mjestu zvanom Ispod Klabuka. To je voda kojom su zalijevali svoje vrtove, pojili blago i krijepili svoje živote. S tih visina, preko morske pučine, pružao se pogled prema nepreglednim daljinama. Ondje su živjeli u miru, sigurni i zaštićeni ne samo od prirodnih nepogoda, nego i od pohotnih razbojnika. Svi mještani toga seoca prezivali su se Katić, po čemu je i njihovo mjesto dobilo ime, Katići. Stanovnici susjednih zaselaka nisu bili ravnodušni prema Katićima. Pomalo su im zavidjeli, a neki baš i ne tako malo. Katići bi, a pogotovo za velikih svetkovina, redovito silazili u Žrnovnicu, na misu koja se održavala u Crkvi blažene Djevice Marije, što je bila u selu na istom mjestu gdje i danas, ali mnogo manja.

Jedne godine, na blagdan Velike Gospe, koja je i zaštitnica mjesta, nisu došli na misu. Žrnovčani su se čudili i pitali se što ih nema. Sutradan, na Svetoga Roka, opet nikoga nije bilo. To je mještanima bilo sumnjivo. Pitali su jedni druge je li ih tko vidio i zašto ih nema, no nitko nije znao odgovor. Zato se Žrnovčani dogovore i pođu prema njihovu selu vidjeti o čemu je riječ. Stigavši na mjesto imali su što vidjeti. Na mjestu seoca stajale su gomile stijena, a greda koja je nekad stajala iznad, bila je razrušena. Brzo su shvatili što se dogodilo, da se greda srušila i zatrpala cijelo selo i sve njegove stanovnike. Kako nikoga od žitelja, kao ni njihovo blago, nisu pronašli, zaključili su da se nesreća dogodila noću, kad su svi bili u svojim kućama, jer bi u protivnom bili u paši ili negdje drugdje za poslom izvan kuća i sela, pa bi barem tkogod ostao živ.

Govorilo se, da se čulo glasanje životinja iz dubine, ispod stijena, i da su ljudi htjeli pomoći, da su pokušavali razmicati stijene i otkopavati, ali je bilo nemoguće, jer su gromade stijena bile ogromne. Napoljetku su odustali, shvativši da ništa ne mogu učiniti. Ljudi su potom neko vrijeme obilazili Katiće, ne bi li naišli na kakav trag života, ali sve je bilo beznadno i jezivo. Jezu je pojačavalo glasanje životinja iz utrobe zemlje. Govore da se tri mje-

seca nakon ove nesreće, ispod gomila čulo kukurijekanje pijetlova. Kad je prestalo, nitko više nije dolazio.

Neke predaje još govore da su ovi Katići, zapravo bili Kačići, jedni od potomaka onih omiških Kačića koji su kamenovali Arnira i što su potom promijenili prezime. Ovaj događaj tumačio se kao Arnirova kletva koja je sustigla Kačiće, pa kako je on stradao od kamena od njihove ruke, tako su i oni završili pod kamenom gromilom.

U Žrnovnici je dugo vremena iza toga postojala kletva: Dabogda vas snašlo ka' i Puste Katiće.

U blizini kamenih gromila, danas se mogu vidjeti samo ostaci zida kojim je bio ograđen izvor i pojilo. To je sve što je od Katića ostalo, nekad sretnih, danas Pustih Katića.³⁵

Navedena predaja ima elemente starozavjetnog motiva o propasti Sodome i Gomore. Motiv kukurijekanja pijetla čest je u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.³⁶

U Žrnovnici neki pripovijedaju o Pustim Kačićima (Pustim Katićima). Međutim, u toj predaji uzrok odronu cijeloga brda i zatrpavanja sela Kačići (Katići) neka je lijepa djevojka.³⁷

35 Student kroatistike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, Luka Goreta zapisao je u Žrnovnici 25. ožujka 2013. godine. Kazao mu je Vinko Domljanović kojem je predaju kazao Marin Domljanović, rođen 80-tih godina 19. st. u Žrnovnici. On je bio u bliskim odnosima sa svećenicima, puno je čitao i bio vjerski dosta informiran. Učitelj mu je bio rođak zapisivačevih predaka don Marko Domljanović, koji je bio dekan nadbiskupskog sjemeništa u Splitu, i dao sagraditi školu u Žrnovnici prije 130 godina, te poklonio crkvi i selu sav svoj osobni imetak, kuću i zemljišta.

36 U narodnoj percepciji s prvim kukurijekanjem pijetlova nestaju sva demonska bića. Pijetao simbolizira budnost i pripravnost. U kršćanskoj ikonografiji pijetao stoji pored sv. Petra i podsjeća na njegovu izdaju i kajanje i u tom smislu simbolizira i Kristovu muku. Pijetao se prikazuje i pored sv. Petra dok plače. Tako pijetao opominje glavu Crkve sv. Petra da suzama opere grijeh. (Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 459.)

37 „Bila su dva naselja sličnog imena: jedno je Pusti Kačići, drugi Katići. Inače ti Katići, vjerovatno su to oni solinski Katići i danas kad se dođe vidjeti se da se tu cilo brdo odronilo i poklopilo selo, ispod onih litica... Bija je potres, navodno, onda se odronila ta velika gromada. Neka lipa cura iz Katića je, tobože, bila nevjerna i onda se, did je priča, obistinilo da je osam dana nakon potresa, pivac zapiva, prema nekom prokletstvu... A pričaju još i da je car Tiberije u prvom stoljeću na ton mistu ima svoju ciglanu, a danas je tu kamenolom.“ Jelena Stipica zapisala je u Žrnovnici 2012. godine. Kazao joj je Željko Javorčić, rođen 1963. u Splitu, živi u Žrnovnici. Jelena Stipica Radić: *Usmeno-književna i etnološka baština žrnovačkog i drniškog kraja* (diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2013., 15.

U Splitu je živa tradicija da je nadbiskup Arnir u selu Dubravi u Poljicima došao u sukob s plemenom Kačića zbog biskupskih posjeda. U Dubravi su ga kamenovali.³⁸

U naše vrijeme mnogi kazivači kazuju da su nadbiskupa Arnira umorili Reljići koji su bili kmetovi plemena Kačića: „Sad se more dalje. A to dalje je niz Postinje, pa uz potok Nizvire do onih dubova i bile crikve svetoga Arnira, arcibiskupa splitskoga i mučenika pojičkoga kojega su 1180. godine poradi spora oko crkvenog imanja, stinama zatukli kmetovi Reljići na nagovor plemena Kačića.“³⁹

ŠTOVANJE SV. ARNIRA

Splićani su odmah Arnira počeli štovati kao mučenika i sveca te su i crkvu sv. Benedikta i samostan počeli nazivati crkvom i samostanom sv. Arnira.⁴⁰ Međutim, Statut iz 1312. godine kao i *Liber aureus* ne spominju kult sv. Arnira.⁴¹

Polovicom 15. stoljeća Splićani su posebno štovali sv. Arnira o čemu svjedoče oporučno ostavljani brojni legati.⁴² Od svih ostavljenih legata svecima, na čast sv. Arnira odnosilo se 14,28 posto.⁴³

M. Marulić⁴⁴ spjevao je pjesmu o sv. Arniru.⁴⁵ J. Kavanjanin također je spjevao pjesmu o sv. Arniru.⁴⁶ I. T. Mrnavić i drugi pisali su o sv. Arniru.

Josip Čobarnić u tekstu *Martyres Salonitani* (1830.) u 104 heksametra piše o salonitanskim mučenicima počev od sv. Dujma do nadbiskupa Arnira.⁴⁷ Čo-

38 Spomenuti Ilija Teklić zapisao je u Splitu 2018. godine.

39 Mirakuli svetoga Arnira dubravskoga 6. kolovoza 2008. <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split-zupanija/clanak/id/16712/mirakuli-svetoga-arnira-dubravskoga> (pristupljeno 4. listopada 2018.).

40 Ivan Armanda, *nav. dj.*, 17.

41 Joško Belamarić: *Svijećnjaci zadarskih majstora Mateja i Aristodija i dosad nepoznati fragmenti srednjovjekovnog tekstila iz splitske katedrale*. U: Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst (ur. Joško Belamarić et. alt.). Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu. Split, 2014., 317.

42 Legat – pismo (oporuka) kojom se ostavlja nasljedstvo ili dio nasljedstva.

43 Tonija Andrić: *Štovanje svetaca i pobožnost splitskih obrtnika prema oporukama 15. stoljeća*. U: Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst (ur. Joško Belamarić et. alt.). Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu. Split 2014., 467.

44 Sestra Marka Marulića bila je redovnica u samostanu sv. Benedikta.

45 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.), *nav. dj.*, 125.

46 Isto, 125-127.

47 Gorana Stepanić: *Salonitanski sveci i povijest lokalne crkve u epskom opusu Josipa Čobarnića*. U: Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst (ur. Joško Belamarić et. alt.). Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu. Split 2014., 398.

barnić je u svojoj povijesti salonitansko-splitske crkve pjesmu *Ecclesia Salonitana* (1840.) podijelio u 7 odlomaka: 1. od sv. Dujma do Milanskog edikta; 2. do propasti Salone; 3. selidbe Crkve u Palaču i pokršćavanja Hrvata za vrijeme biskupa Ivana Ravenjanina; 4. 9. – 11. stoljeće, do mučeništva i smrti nadbiskupa Arnira; 5. od Petra VII. do Markantuna de Dominusa; 6. od Sforze do Lelija Cipika; 7. od uspostave austrijske vlasti do suvremenosti.⁴⁸

Litanije svetom Arniru toga sveca nazivaju: poslanikom Božjim, navjestiteљem Božjim, protivnikom svakog nasilja, uzorom Božjih službenika, čuvarom od sila zla, zaštitnikom pravednika, tješiteљem ugroženih i pomoćnikom slabih i odbačenih.⁴⁹ Moći sv. Arnira ugrađene su u glavni oltar splitske prvostolnice.

Štovanje sv. Arnira ogleda se u sakralnim objektima posvećenima tome svecu, u molitvama, postom, zavjetima, hodočašćima na spomendan 4. kolovoza, na spomendan Gospe Snježne 5. kolovoza kao i kroz ostale dane kroz godinu. Uoči blagdana sv. Arnira trodnevne su priprave koje se ogledaju u svetim misama u 18 sati. Nakon svetih misa kulturna su događanja, duhovni koncerti te nastupi pučkih pjevača i klapa. Na blagdan svečano je misno slavlje u 10,30.

Ženski samostan sv. Benedikta u Splitu je 1060./1061. godine, na sjevernoj strani Zlatnih vrata Dioklecijanove palače, utemeljio splitski nadbiskup Lovro.⁵⁰ Taj je samostan poznatiji kao samostan sv. Arnira koji je nakon umorstva pokopan u crkvi sv. Benedikta. Crkva i samostan stradali su u požaru 1878. godine. U bombardiranju 1944. godine crkva i samostan su oštećeni.

48 Isto, 400.

49 Vlč. Vladimir Trkmić: *Ubili ga zbog imovine*. (29. kolovoza 2017.) <https://www.dnevno.hr/vjera/svjedocanstva/i-to-je-moguće-ubili-svog-nadbiskupa-a-sada-ga-slave-kao-mucenika-i-zagovornika-u-nevoljama-1056435/> (pristup 21. listopada 2018.).

50 Splitski nadbiskup Lovro (? † 8. srpnja 1099.). Splitskim nadbiskupom bio je od 1060. do 1099. godine. Kralj Dmitar Zvonimir veoma je favorizirao Split i iznimno je dobro surađivao sa splitskim nadbiskupom Lovrom, kojega je nazivao svojim duhovnim ocem. Lovro, biskup osorski i nadbiskup splitski (1060.-1100.) rodom je bio Dalmatinac. Revnosno je provodio zaključke Crkvenoga sabora, posebice, one o zabrani slavenske liturgije i beženstva svećenika. Imao je golem utjecaj na dvoru kralja Zvonimira, kao i kralja Stjepana II. Cijenio je umjetnost, pa je jednom svom slugi koji je u Antiohiji naučio izrađivati predmete od zlata i srebra, dao da za splitsku Crkvu napravi više velikih i malih srebrnih svjetiljaka, vrčeva, posuda za pranje ruku svećenika, kalež, ormarić, biskupski štap i križ. Također se zalagao za prosvjetu pa je uglednom francuskom učenjaku Adamu Parižaninu koji se na putu u Atenu zadržao u Splitu, dao napisati hagiografije mučenika Dujma i Anastazija i ispjevati pjesme njima u čast.

Godine 1946. crkva i samostan porušeni su, a ostali su samo kapelica sv. Arnira i zvonik.⁵¹

U drugoj polovici 19. stoljeća primijećeno je da je zvonik sv. Arnira oštećen. Vojna uprava namjeravala ga je srušiti 1862. godine i sljedeće godine općinska uprava poslala je komisiju koja je utvrdila da se zvonik može popraviti što je i učinjeno 1865. godine. Nevrijeme je 1989. godine oštetilo zvonik koji je popravljen 1990. godine kada je izrađena i nova krovna piramida.⁵²

Juraj Dalmatinac 1444. godine uz crkvu sv. Benedikta sagradio je kapelu u koju je prenesen umjetnički izgrađen sarkofag s relikvijama sv. Arnira. Francuska je vlast 1806. zatvorila samostan sv. Benedikta. Relikvije sv. Arnira sestre benediktinke prenijele su u samostan sv. Marije. Taj samostan ukinut je 1807./1808. godine, a svečeve relikvije prenesene su u splitsku katedralu gdje se i danas nalaze. Sarkofag koji je izgradio Juraj Dalmatinac austrijske vlasti prodale su 1838. godine župnoj crkvi u Kaštel Lukšiću. Kapela u kojoj se nalazio sarkofag jedini je sačuvani dio nekadašnjega samostana sv. Benedikta. Osim kapele sačuvalo se još samo zvono.⁵³

Na mjestu mučeništva u Dubravi od kamena klesanca sagrađena je crkva sv. Arnira. Ne zna se točno kad je sagrađena. Prvi put se spominje 1625. godine. Crkva je duga 9,60, a široka 6,10 metara. Pokrivena je kamenim pločama. Na pročelju ima šestokraku rozetu, nema apsidu, a na vrhu pročelja ima preslicu za jedno zvono. U crkvi su dva oltara. Glavni oltar urešen je likovima Gospe među anđelima, svetim Arnirom s palmom⁵⁴ i sv. Ivanom. Ispred oltara je vrelo sa čudotvornom živom vodom koja je, prema predaji, provrla dok je Arnir umirao. Pobočni oltar resi triptih s Gospom između sv. Mihovila i sv. Jurja, a u trokutu je lik Stvoritelja.⁵⁵

Nakon misnoga slavlja na spomendan sv. Arnira kod crkve u klančiću Nivzire u Dubravama organizira se pučko slavlje u kojem sudjeluje više klapa. Pučko slavlje završava vatrometom.

ČUDESA

Štovanje sv. Arnira ogleda se i u legendama i svjedočanstvima izliječenih čudotvornom vodom koja je provrla na mjestu Arnirova mučeništva.

51 Arsen Duplančić: *O splitskim zvoncima*. Kulturna baština 37, Split 2011., 143.-144.

52 Isto, 146.-147.

53 Ivan Armanda, *nav. dj.* 17.

54 Palma u kršćanstvu simbolizira pobjedu.

55 <http://katun-dubrava.weebly.com/svetiscaronte-sv-arnira.html> (pristupljeno 8. listopada 2018.).

ARNIROVA KOLJENA U KAMENU I ČUDOTVORNO VRELO

Splićani su kamen na kojemu su otisnuta nadbiskupova koljena kao svetinju prenijeli u crkvu sv. Benedikta i postavili ga iznad oltara posvećenog sv. Arniru.⁵⁶

Na mjestu mučeništva čudesno je provrio vrutak prebistre čudotvorne vode i u njoj se vidi polovina tijela sv. Arnira u živoj stijeni upečaćena.⁵⁷

Na mjestu njegove pogibije sagrađena je crkva, a „(...) tamo di je pa na tle, provrila je voda čudotvorna, koja do danas liči bolesti tila i duva, a u kamenoj poli osta je trag kolina biskupovih.“⁵⁸ Narod pripovijeda da se biskupova koljena vide na kamenu iz kojega izvire voda ispred glavnoga oltara u crkvi u Dubravi i da ih voda poput suza kvasi.⁵⁹

U Splitu se o sv. Arniru pripovijeda: „Njegovo se tijelo čuva u samostanu svetog Benedikta u Splitu i tamo di je umra sagrađena je mala crkvice, a iz poda te crkvice, kaže se, dan danas izvire voda i ljudi viruju da je sveta i već se godinama ljudi mole i hodočaste tamo jer viruju da će ih Arnir izličit od bolesti i zla. Još i znan da je jedna sestra došla tamo, koja je imala rak, i da je rekla kako tamo osjeća jaku prisutnost Boga.“⁶⁰

U poljičkomu kraju opća je tradicija: „Na mjestu gdje je sv. Arnir kamenovan, provrila je voda, za koju se u vjerničkom puku vjeruje da je čudotvorna, pa na bunar podignut na mjestu mučeništva i danas dolaze mnogobrojni hodočasnici da zagrabe čudotvornu vodu.“⁶¹

Kazivačica iz Sitnog 2010. godine kazala je: „To je kad se iz dubravskog polja ide prema jugu u smovljansku kotlinu. Tu je poginuo nadbiskup Arnir. Pred oltarom je bunarić s živom vodon, koja je provrila kad je Arnir umirao. Nekim ljudima ta je voda uklonila bradavice.“⁶²

56 Zoran Ladić, *nav. dj.*, 16. (13-17).

57 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.), *nav. dj.* (Štenje II.), 140.

58 Mirakuli svetoga Arnira dubravskoga. Slobodna Dalmacija. 6. kolovoza 2008. <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split-zupanija/clanak/id/16712/mirakuli-svetoga-arnira-dubravskoga> (pristupljeno 17. listopada 2018.).

59 Zapisano u Splitu 2018. godine.

60 Spomenuti Ilija Teklić zapisao je u Splitu 2018. godine.

61 Ana Bašić zapisala je 2012. godine u Poljicima. Ana Bašić: *Suvremena etnografija usmene književnosti Kostanja u antropološkom i teološkom kontekstu* (diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. 2016., 5.

62 Studentica kroatistike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu Gabrijela Terze zapisala je 2010. godine. Kazala joj je njezina baka Marija Terze, rođena u Sitnom (Poljica) 7. siječnja 1937., djev. Jurlin.

SUDBINA SVEĆENIKA MIHE

U vrijeme kada je nadbiskup podnio mučeničku smrt živio je neki svećenik Miha kojega je nadbiskup Arnir uzaludno prekoravao zbog njegovih ispada. Taj je svećenik postajao sve gori i mrzio je svoga nadbiskupa. Stoga se Miha razveselio nadbiskupovoj smrti te je od svojih istomišljenika tražio da popiju čašu vode izrugujući se smrti svoga nadbiskupa i veseleći se što ga je nadživio. Kad je popio vodu, dogodilo se čudo kao da je popio otrov. Odmah je pao u krevet i ubrzo preminuo.⁶³

SPAS OD TURAKA PO ZAGOVORU SPLITSKIH ZAŠTITNIKA

Turci su Split opsjedali od 5. do 22. lipnja 1657. godine. Splitski knez posebno se utjecao splitskim svecima Dujmu,⁶⁴ Stašu,⁶⁵ Feliksu⁶⁶ i Arniru.⁶⁷

63 Toma Arhidakon: *Historia Salonitana*. Split 2003., 115.

64 Splitska predaja sv. Dujma stavlja u prvo stoljeće. Prema toj predaji podrijetlom je iz Sirije, preobratio se na kršćanstvo i krstio u Antiohiji. Bio je učenik svetoga Petra, kojega je s Pankracijem i Apolinarom pratio u Rim. Pankracije je krenuo na Siciliju, Apolinar u Ravennu, a Dujam u Salonu. Ondje je osnovao crkvenu zajednicu i mnoge obratio na kršćanstvo zbog čega je podnio mučeničku smrt. Prije njega ubijeno je četrdeset pet mučenika. Svetom Dujmu je odrubljena glava. (Anđelko Badurina (ur.) *nav. dj.*, 211.) Ivan Ravenjanin je u 7. stoljeću prenio moći svetoga Dujma iz Solina u Split. (Vidi: Marko Dragić: *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., 292.)

65 Sveti Anastazije (Stašo), mučenik, podrijetlom je iz Akvileje. Po zanimanju je bio stupar i tkalac. Za vrijeme Dioklecijanova progonstva boravio je u Salonu gdje je imao stanačku i stuparsku radionicu. Zbog kršćanstva mučen je i s kamenom oko vrata bačen u more 308. godine. Njegovo tijelo izvadila je iz mora matrona Asklepija i sahranila ga u posebnom mauzoleju u Marusincu. Papa Ivan IV. godine 642. u Rim je prenio njegove relikvije, kao i relikvije ostalih salonitanskih mučenika, i sahranio ih u kapeli svetoga Venancija u lateranskoj bazilici. Zaštitnik je grada Splita, te tkalaca i stupara, a molitvama se zaziva protiv glavobolje. U Splitskoj biskupiji svetkuje se 26. kolovoza, a inače mu je blagdan 7. rujna. (Badurina, *nav. dj.*, str. 113-114.)

66 Chronicon Pashale 395. godine u svom spisu navodi da su u Dioklecijanovo doba mučeništvo podnijeli „Petar i Marcellin u Rimu, a Dujam i Feliks u Salonu“. Poznato je njegovo štovanje u Stobreču. U ranom srednjem vijeku u Splitu je na jugozapadnom dijelu grada postojala crkva posvećena mučeniku sv. Feliksu. Kad su franjevci u 13. stoljeću došli, crkva sv. Feliksa dana je njima. U nazočnosti biskupa splitske metropolije koji su se okupili na splitski pokrajinski koncil, mučeničково tijelo službeno je pregledano 1587. godine. U velikoj obnovi crkve sv. Frane u 19. stoljeću mučenikovi zemni ostaci položeni su pod menzu novoga oltara što je i označeno natpisom „Corpus S. Felicis episcop et Mart(yris)“. Don Slavko Kovačić: *Zaštitnici nadbiskupije. Sveti Feliks*. <https://smn.hr/nadbiskupija-2/zastitnici-nadbiskupije/668-sveti-feliks> (pristup 18. listopada 2018.).

67 Ivan Basić: *De inventione sancti Felicis: Rekognosciranje relikvija i reaffirmacija kulta s. Feliksa u Splitu u kontekstu poslijetridentske obnove*. U: Splitska hagiografska baština: povi-

Godine 1676. bio je žestoki rat između Turaka i Mlečana. Sestre benediktinke uplašile su se pa su tijelo sv. Arnira prenijele u grad u crkvu sv. Marije od Taurela. Kad je došao mir, sestre benediktinke željele su tijelo sv. Arnira prenijeti u svoj samostan. U procesiji je tijelo sv. Arnira preneseno. Tada se pojavila golubica koja je oblijetala procesiju, a kad su prišli crkvi svetoga Arnira golubica je uletjela u crkvu i zaustavila se na vrhu velikoga oltara i tu je stajala sve dok nije sahranjeno tijelo sv. Arnira. Nakon toga je nestala.⁶⁸

SVJEDOČANSTVA

Župnik župe sv. Luke u Dubravama don Jakoslav Banić iznosi svjedočanstvo istovjetno prethodnoj predaji: „Jednom na ovom mjestu među inim hodočanicima susreo sam se s jednom dragom časnom sestrom koja boluje od raka, osobom koja je prošla mnoga svetišta i mjesta, osobom koja je kao medicinska sestra u Zagrebu pomogla tolikima, primijetio sam suze na njenom licu i upitao je zašto plače, a ujedno se i smije. Odgovorila mi je – ‘Bog zaista ovdje prebiva, osjećam snažnu prisutnost Duha Svetoga, takav mir nisam već dugo nigdje osjetila’.⁶⁹

Don Jakoslav Banić navodi i sljedeće svjedočanstvo: „Kao župnik i sam se osvjedočio kako ljudi ozdravljaju u dva slučaja od kožnih bolesti (bradavice). Zanimljivost ove vode je da ona izvire u obliku rose – suza koje natapaju koljena mučenika biskupa Arnira, Božjeg sluga i pravednika.⁷⁰

Majka je sinu pripovijedala kako mu se otac bio teško razbolio. Majka je kasno noću otišla do crkve sv. Arnira, na koljenima je tri puta obišla crkvu moleći se za supruga. Kad se vratila kući, muž joj je ozdravio: „Pokojna mater mi je kaživala da je ćaći nateka jezik. Nije moga govorit, jist, ništa. I išla ona u nika doba noći, deset, jedanaest uri molit se Bogu za nj. I kad je došla napo-

---

jest, legenda, tekst (ur. Joško Belamarić et. alt.). Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu. Split 2014., 296.

68 Vedran Gligo i Hrvoje Morović (ur.) *nav. dj.* (Štenje III.), 141.-142.

69 Sveti Arnir – nadbiskup i mučenik, suzaštitnik grada Splita. Laudato. 4. kolovoza 2013. <http://laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Sveti-Arnir-%E2%80%93-nadbiskup-i-mucenik,-suzastitnik-gra.aspx>

70 Sveti Arnir – nadbiskup i mučenik, suzaštitnik grada Splita. Laudato. 4. kolovoza 2013. <http://laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Sveti-Arnir-%E2%80%93-nadbiskup-i-mucenik,-suzastitnik-gra.aspx> (pristupljeno 4. listopada 2018.).

gled Svetoga Arnira vidi da unutra svića gori, a nigdi nikoga. Oblizla⁷¹ ona na golin kolinin tri puta oko crkve. I kad je došla doma, ćaća progovori, sav mu đubar izaša iz jezika! (Ivan Uzinić Baćin, 80 godina)⁷²

BRATOVŠTINA SV. ARNIRA U DUBRAVI

Bratovštine su nazivane po svecima zaštitnicima vjerskoga ili strukovnog karaktera. Sredinom 15. stoljeća u Splitu je djelovala bratovština sv. Arnira. Također su djelovale bratovštine Gospe od Zvonika, sv. Barbare, sv. Duha, sv. Filipa i Jakova, sv. Ivana evanđelista, sv. Katarine, sv. Križa, sv. Nikole i Svih Svetih.⁷³

U Dubravi imaju četiri bratovštine: Bratovština Gospe o Začeca, Bratovština svetog Ante, Bratovština svetog Ivana. „Četvrta bratovština je zajednička bila, to je bila Bratovština svetog Arnira. Tu je bilo iz sve tri ove bratovštine skupa, pa se sada zadnje vrime raspala, ali prije je bilo i oni su imali isto gaštelce⁷⁴ i radilo se za blagdane svetog Arnira što je trebalo napraviti i održavanje, i održavala se fešta. Bila je na Arnira misa i unda bi popodne bilo klanjanje pred Presvetin i sutradan je Gospe o sniga pa bi bila isto misa u Arnira. Ljudi su dolazili sa strane pa bi uzimali vodu šta ima u kapeli, mali izvor; a to se rosi kamen, nema neki izvor nego je, orosi se kamen i tu nema puno vode i onda ka bi puno uzimali nestalo. Većinom su pričali ljudi koji su mazali ruke ako su imali bradavice na rukama i to da bi in prošlo ka bi namazali ton vodon Arnirskon.“⁷⁵

SPOMINJANJE NADBISKUPA ARNIRA U OBREDU BIRANJA VELIKOGA POLJIČKOGA KNEZA

S ustrojavanjem slobodne općine Poljičani su počeli oko godine 1140., a završili nakon ubojstva nadbiskupa Arnira.

Biranje Velikoga poljičkoga kneza u Poljicima prenosilo se usmenim putem i nije bilo zapisano sve dok don Stipe Kaštelan⁷⁶ nije napisao svoj pučki igrokaz

71 Oblizla – na koljenima obišla.

72 Mirakuli svetoga Arnira dubravskoga. Slobodna Dalmacija. 6. kolovoza 2008. <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split-zupanija/clanak/id/16712/mirakuli-svetoga-arnira-dubravskoga> (pristupljeno 14. listopada 2018.).

73 Tonija Andrić, *nav. dj.*, 469.

74 Gaštelac – osoba koja se kroz godinu dana brine o bratovštini i njenim obavezama.

75 Studentica kroatistike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu Matea Puljiz zapisala je 2018. godine.

76 Stipe Kaštelan (Zakućac kraj Omiša, 1. rujna 1880. – Split, 3. siječnja 1945.) ugledni je poljički župnik i pisac. Nakon završene Bogoslovije bio je župnik u Gatima od 1911. do 1938. godine. U

„Počelo Poljica“.⁷⁷ Prvi je put prikazan 1935. godine u Gatima na blagdan sv. Jure. U današnje vrijeme, biranje Velikoga kneza prikazuje se kao obred očuvanja tradicijske kulture. Ljudi koji utjelovljuju Velikoga kneza, male knezove, vojvodu, suca te mladiće i djevojke moraju biti iz obitelji poljičkih korijena. Svi glumci imaju izvorne poljičke nošnje krajeva koje predstavljaju.⁷⁸ Drama je prilagođena obredu biranja Velikoga kneza, a izbačena je cijela radnja sadržana u trima činovima. Ostavljen je samo epilog koji prikazuje samo biranje. Izbačena tri čina zamijenjena su guslarskom pjesmom Ive Marjanovića koji ukratko opjevava izbačene činove uvodeći gledatelje u radnju.

Prvi put je ovaj oblik drame prikazao KUD „Mosor“ u Zadružnom domu u Gatima 12. kolovoza 1984. godine u 10 i 19 sati prigodom poljičkog zborovanja. Radnja drame smještena je u 1180. godinu.

Guslar pjeva pjesmu o nadbiskupu Rajneriju koji je podnio mučeništvo 1180. godine:

„Na hiljadu sto osamdesete,
 pod Mosorom brdom kamenitim
 Županija poljička bila,
 a u Splitu bizantinska sila.
 Poljičani pasu svoja stada
 pod Mosorom jošte od vajakada,
 a nadbiskup splitski Rajnerije
 ne priznaje što je bilo prije.
 On pašnjake hoće dobit za se.
 Darovnicu za to ima zna se.
 Kačići su u Omišu bili,
 tili stati na kraj takvoj sili.
 Nadbiskupa pozvaše Arnira,
 jerbo više nije bilo mira,

---

tom je mjestu osnovao čitaonicu i pučku blagajnu. Pored *Poljičke trilogije* o prošlosti Poljičke republike napisao je 1940. godine knjigu *Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine – Republike Poljica*.

77 „Počelo Poljica“ uz drame „Prodana djevojka“ i „Rasulo Poljica“ dio je Kaštelanove trilogije, u kojoj je obradio povijesni sadržaj iz prošlosti Poljičke republike.

78 Poljica se dijele na Gornja, Srednja i Donja. Svaka od njih imaju vlastitu drugačiju narodnu nošnju. Nošnje su najčešće u vlasništvu sudionika u predstavi izbora Velikoga kneza, malih knezova i sudaca. Nošnje su rjeđe u vlasništvu kulturnoumjetničkih društava.

sa narodom, ako još se može,
za pašnjake da se oni slože.
Ali Arnir uporan je bio,
pašnjake je za se samo htio.
Na to Kačić kamen dohvatio
i sa braćom svojom Arnira ubio.
Poljičani više nisu stali,
da bi svoja prava sačuvali,
dvanajst sela složno se sastala
prvog svoga kneza izabrala.⁷⁹

Sam čin izabiranja kneza, koji odgovara epilogu, kazivač Zdravko Proso ispriповijedao je: „Prvo ti se skupe Radoje, Budiša, Ivoje, Čopeo, Slaviša i Dragiša. Oni su ti svi seljački plemići. Unda dođu skupa tamo njiman Butko i Krstoje. Butko ti je najstariji plemić, on je starješina među njiman. Onda ti oni pričaju kako su ih njihovi kraljevi čuvali od Latina i da neće pustit Latine na svoje sve dok bude živa zadnja poljička glava njihov. To oni pričaju prije nego dođu među nje Krstoje i Butko. Kad oni dođu svi se dignu i pozdrave ih. Onda Butko kaže: ‘Sakupismo se, draga braćo, iz svih sela, da se dogovorimo, da u Poljicin postavimo novi red i zakone. Nesloge između nas ne smi biti. Ne smimo dopustiti da drugi namin vlada, nego mi sami, po našem zakoniku. Mi na to imamo pravo. Vavik smo bili slobodni.’ Unda posli njega Čopeo se dignu i reče: ‘Dobro kažeš Butko, naši pređi ujediniše se u Poljičku županiju i sve do danas nam je upravljao župan. Župan nakon župana proglasivao se iz iste porodice. I danas mi vidimo da to nije pravo. Naš župan Nikola Aprić oženja se od Kačića i toga radi ugađa Kačićima, više nego namin, svojin mirnin seljacin.’ Unda oni divane kako in Malduk⁸⁰ vodi nepotribne megdane po krajini i kako su ga svi siti, a da će se obračunati i s Kačićima iz Omiša koji su, ali i sa Splićanima koji oće osvetiti biskupa Arnira. Unda Butko nastupi: ‘Zato, draga braćo, treba da se odma složimo i združimo u jedan bratski sklad i – svi za jednoga, a jedan za sve. Da osnujemo našu seljačku državu, na čelu koje će

79 Studentica kroatistike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu Marija Pavić zapisala je 2014. godine u Gatima. Kazao joj je Zdravko Proso (64) iz Gata. Kazivač je već duži niz godina jedan od glumaca pri prikazivanju biranja Velikoga poljičkoga kneza i utjelovljuje lik Radoja Vičićevića, jednoga od seljačkih plemića.

80 Omiški knez iz obitelji Kačić.

biti veliki knez, vojvoda i tri suca, koji će tvoriti naš poljički stol – upravu.’ Unda svi povikuju da pravo tako triba. Unda pridlažu kako će se diliti plaća sucima i vojvodi – po vojvodi, a druga polovica sucima. Suci ti moraju bit od tri plemena: jedan ti mora biti od Tješimirovića, drugi od Elemovića i treći od Krešimirovića. Unda oni pridlažu koga će za velikoga kneza i da stol triba imat pečat kojim će sve poslove pečatiti.

Tu ti sada idu neki zakoni iz Poljičkog statuta koji su kasnije u nj uvršteni, ali to ti neću pričati jer toga ima vele. Kazat ću ti da su utemeljili katune. Dvanaest je sela-katuna. To su ti manji krajevi u kojima su na vlasti mali knezovi i oni ti biraju velikoga kneza. Katuni su ti: Dolac Donji, Dolac Gornji, Kostanje, Zvečanje, Čišla, Gata, Dubrava, Sitno, Duće, Jesenice, Podstrana i Srinjine. Između njizi se ugovaraju granice da ne bude mrsobe. Sve ti oni to upisuju unda u Štatut. A bija san ti počea pričati da oni pridlažu velikoga kneza. Radoje pridlaže Butka jerbo je on najstariji od svijuu, a Čopeo pridlaže Radoja, ali nije protivan ni Butku. Unda kako se ni ostali ne mogu dogovoriti, Krstoje pridloži vako: „To je sve dobro i lipo! A, budući da je pala rič da bude veliki knez Butko ili Radoje, ja pridlažen da Butko i Radoje prostru svoje kabanice i na koju padne više naših kamenica, neka onaj bude veliki knez. Svima se to sviđi. Unda Butko i Radoje skinu kabanice i plemići bacaju kamenice po njiman. To je ki glasovanje. Tu ti Čopeo baci jedini na Radojevu kabanicu kamenicu, a ostali ti bace na Butkovu kabanicu. Unda zadnji dolaze kabanican Butko i Radoje pa se nasmiju ki prijatelji i baci Butko kamenicu na Radojevu kabanicu, a Radoje njemu.

Ivoje pribroji kamenice. Šest ih je na Butkovej kabanici i dvi su na Radojevoj. Unda Ivoje kaže: ‘Butko je izabran velikim knezom jer je na njegovu kabanicu palo šest kamenčića, a na Radojinu dva kamenčića. Pa mu unda pruži ruku i četita mu: ‘Čestitam, Butko, naš prvi kneže.’

Na to još moraju izabrati suce i vojvodu. Budiša kaže: ‘Za vojvodu pridlažen Radoju Vičićevića, a za suce Dragišu Stazića, Slavišu Peričića i Čopea Miličevića’. Svi unda kažu ‘Dobro je! Ne triba ih birati kamenican’. Unda se Butko diže i svečano govori: ‘Hvala, braćo, na povjerenju. Ostarija san i zbog toga igru života morao bih ostaviti. Ali, za naš bratimski sklad radit ću do zadnjega daha svog života’. Uto skinu kapu i povikne: ‘Neka žive i neka napreduju i neka cvatu naša Poljica!’ Plemići mu odgovore: ‘Da Bog da!’ Radoje se nastavi na to: ‘Neka radost ozari sva sela naša. Pristupite, braćo i sestre, u veselju proslavimo

biranje našega prvoga kneza Butka'. Uto ulazi u igru narod s divojkan i momcin i jedan čovik iz naroda vikne: 'Živija naš veliki knez Butko!' Svi odgovore: 'Živio!' I onda se divojke i momci uvate u kolo i zapivaju.⁸¹

U prilagođeni oblik drame umetnuta je i pjesma koju su, po predaji, nakon uspješnog izabiranja Velikoga kneza pjevale mosorske vile spustivši se među knezove. Njihova je uloga zbog prikazivanja pripala poljičkim momcima i djevojkama u kolu.⁸²

ZAKLJUČAK

Neki su povjesničari o sv. Arniru tendenciozno negativno pisali. Međutim, život sv. Arnira govori da je bio pravedan, neustrašiv i vješt diplomat što dokazuje njegovo prijateljstvo s papom Aleksandrom III., odlazak caru Emanuelu Komnenu u Carigrad, primirje Aleksandra III. s rimsko-njemačkim carem Fridrikom I. Barbarosom 1177. godine kojega je 1160. bio izopćio. O iznimno važnoj ulozi sv. Arnira govori i sazivanje crkvenoga sabora u Splitu 1177. kao i njegovo sudjelovanje na Trećem Lateranskom saboru 1179. godine.

Sveti Arnir suprotstavljao se feudalcima, bogatašima, vlastodršcima, pohlepnima koji su iskorištavali siromahe želeći uništiti i samu Crkvu. Uzaludno je

81 Marija Pavić zapisala je 2014. godine u Gatima. Kazao joj je spomenuti Zdravko Proso.

82 *Slogo sveta, ti poleti
u poljički svaki kut
i razglasi staru, mladu,
bratsku slogu, naš Štatut.*

*I da bude uvijek spremno
muško, žensko, junak mlad
dragovoljno krvcu liti
za slobodu, za svoj sklad!*

*Pod zastavu sv. Jurja,
zaštitnika moćnog svog!
Kroz oluje ovog svijeta
čuvat će nas dobri Bog!*

*Slogo sveta, ti poleti
u poljički svaki lug
i razglasi časnu borbu
za očinstvo, križ i plug!*

Marija Pavić zapisala je 2014. godine u Gatima. Kazao joj je spomenuti Zdravko Proso.

sudskim putem pokušao riješiti spor oko crkvenoga imanja na Mosoru. Uzaludno je i car Emanuel Komnen svoga namjesnika Rogerija obvezao da se to crkveno zemljište vrati splitskoj Crkvi. Na koncu je nadbiskup sa svojom pratnjom otišao na Mosor kako bi osobno riješio spor s plemenom Nikole Kačića iz Omiša. Kmetovi Nikole Kačića kamenovali su nadbiskupa, a na mjestu gdje je klečeći molio Svevišnjega da oprostí njegovim ubojicama ostali su tragovi njegovih koljena. Na mjestu gdje je izdahnuo iz kamena je počela izvirati voda za koju narod vjeruje da je čudotvorna. Potomstvo ubojica u raznim tragedijama potpuno je nestalo.

Crkva u Dubravi na mjestu Arnirova mučeništva posvećena je tome svecu. U Splitu se nekadašnja crkva sv. Benedikta zvala Arnirovim imenom. Ta crkva je 1946. srušena, a ostali su Arnirova kapelica i zvonik. Štovanje sv. Arnira ogleda se i u molitvama, postu, litanijama, zavjetima, trodnevnim pripravama uoči blagdana, hodočašćima te pučkim veseljima.

Mučenik sv. Arnir u litanijama se naziva: poslanikom Božjim, navjestiteljem Božjim, protivnikom svakog nasilja, uzorom Božjih službenika, čuvarom od sila zla, zaštitnikom pravednika, tješiteljem ugroženih i pomoćnikom slabih i odbačenih.

CO-PATRON OF SPLIT, ST. ARNIR IN CULTURAL HERITAGE

Summary

Saint Rainerius (Raynerius), in Croatia also known as St. Arnir (Romagna, circa 1100 - † Dubrava, August 4th, 1180), was the archbishop of Split from 1175 to 1180. He had proven himself as a skilful diplomat. Pope Alexander III, accompanied by St. Arnir, came to Venice on 24th of March 1177 to make a truce with Roman-German emperor Friedrich I Barbarossa. He also visited the Byzantine emperor Manuel I Komnenos.

He fearlessly governed his archdiocese confronting the feudal lords, the rich, the rulers and the greedy which used the poor and wanted to destroy the Church itself. He vainly tried to settle a dispute about church land on Mosor, in court and with the help of emperor Manuel Komnenos. Therefore, on the 4th of August 1180, accompanied by his entourage, he personally went to Mosor to solve the dispute with the tribe of Nikola Kačić from Omiš. Nikola Kačić's serfs, the Reljić family, stoned him in the village Dubrava in the Poljica, and in the place where he knelt praying to the Almighty to forgive his murderers, a print of his knees remained, and water started coming out, which the people believe to be miraculous. A church was built in that place and the water pours constantly from a stone in front of the main altar.

He is co-patron of Split and Split- Makarska archdiocese.

Keywords: Split-Makarska archbishop, martyrdom, miraculous water, worship of St. Arnir